

Från handikapp till funktionsrätt – terminologiutveckling i Sverige och Finland

Jaana Kolu & Sara Karhu
Östra Finlands universitet

1 Inledning

Ord avspeglar förändrade samhälleliga perspektiv och reformer, och vissa ord försvinner eller byts ut eftersom de upplevs som ålderdomliga, missvisande eller kränkande (t.ex. Vogel, 2014; Wojahn et al., 2024). Ett semantiskt fält som genomgått en utveckling under de två senaste decennierna är benämningar på personer med olika typer av funktionsvariationer (Andrews et al., 2022; Wojahn et al., 2024). Förändringarna i terminologin har skett som svar på kulturella förändringar och allmän opinionsbildning (t.ex. Andrews et al., 2022; Halmari, 2011), men även genom ny lagstiftning och myndighetsstyrning (Merkel & Nilsson, 2010).

I dag rekommenderar FN (2019) att personen och funktionsvariationen skiljs åt genom att det först hänvisas till personen som individ och därefter till funktionsvariationen och endast om det anses vara motiverat. Det så kallade person först-språket (eng. *people first language*) innebär formuleringar som *personer med funktionsnedsättningar* (eng. *people with disabilities*) i stället för identitet först-formuleringar (eng. *identity first language*) som till exempel *funktionsnedsatta personer* (eng. *disabled people*) (Perrin, 2019). Identitet först-formuleringar har kritiserats, då de ställer funktionsvariationen i förgrunden, vilket kan förstärka negativa stereotyper (Jansen-van Vuuren & Aldersey, 2020). Samtidigt kan avskaffandet av beteckningar som funktionsnedsättningar, enligt vissa studier, ha avsiktliga negativa effekter och leda till minskning av tjänster och stöd för individer med funktionsvariationer (Andrews et al., 2019).

Formuleringar som *personer med speciella behov* kan också uppfattas som diffusa. Preferenserna tycks variera bland personer som själva benämns med dessa termer, och påverkas till exempel av faktorer som personlig identitet, kulturell bakgrund och det sammanhang där språket används (t.ex. Ather et al., 2022; Tawast & Leinonen, 2024).

I föreliggande studie jämförs terminologiutvecklingen inom det semantiska fältet kring funktionsvariationer i Sverige och i Finland. Finlandssvenskan som standardspråk utgör ett särskilt intressant fall då det ska balansera mellan den finska och svenska terminologin. Å ena sidan bör den varietet av svenskan som används i Finland vara enhetlig med finskan när det gäller finländsk terminologi och myndighetsspråk, men å andra sidan bör svenskan i Finland i princip följa den allmänsvenska språknormen och språkutvecklingen i Sverige när det gäller ord och ordformer (af Hällström-Reijonen, 2012). Detta kan skapa en viss diskrepans som vi vill utreda. I Finland används exempelvis ordet *vammainen* ('handikappad') på de finskspråkiga hemsidorna för Institutet för hälsa och välfärd (THL, 2023), medan det på THL:s svenskspråkiga sidor står att ordet är föråldrat och inte längre används (Nordlund-Spiby, 2018).

Institutet för språk och folkminnen (Isof, u.å.) i Sverige rekommenderar att termerna *funktionsnedsättning* och *funktionshinder* används i fackspråk och myndighetskommunikation. I *Svensk ordbok* (SO, 2021a,b) definieras ordet *funktionsnedsättning* som en "nedsatt förmåga hos en människa att fungera fysiskt, psykiskt eller intellektuellt", medan *funktionshinder* definieras som en "begränsning som en funktionsnedsättning innebär i en viss miljö".

I denna artikel har vi valt att använda person först-språkbruket för *personer med funktionsvariation*, fullt medvetna om att formuleringen har en vag syftning då den kan tänkas hänvisa till alla människor med olika funktionsförmågor. Enligt SO (2021c) hänvisar *funktionsvariation* till en "variation i individers samlade uppsättning förmågor och funktionssätt", och enligt Isof (u.å.) används beteckningen *funktionsvariation* i "allmänspråket".

2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med föreliggande studie är att med hjälp av korpusar över nyhetstexter, tidningsarkiv och intresseorganisationers hemsidor kartlägga och jämföra ett urval av benämningar på personer med funktionsvariationer som används i svenskspråkiga kontexter i Sverige respektive Finland och i finskspråkiga kontexter i Finland. Därtill

undersöks om namnen på de centrala svenska och finska intresseorganisationer som arbetar för dessa grupper under åren förändrats i och med det förändrade perspektivet på funktionsvariationer. Våra frågeställningar är:

1. Följer namnen på de centrala intresseorganisationerna den allmänna terminologiutvecklingen för funktionsvariationer i Sverige och Finland? Hur, i så fall?
2. Har förekomsterna av de utvalda benämningarna på personer med funktionsvariationer förändrats i korpusar och tidningsarkiv över nyhetstexter i Sverige och i Finland under perioden 2012–2023?
3. Vilka skillnader finns mellan länderna när det gäller vilka benämningssätt för personer med funktionsvariationer som används på intresseorganisationernas hemsidor och hur frekventa de är i ett urval nyhetstexter i Sverige och i Finland?

Även om betydande politiska och sociala framsteg har gjorts under de senaste decennierna i enlighet med FN:s perspektiv på social hållbarhet och alla människors lika rättigheter och möjligheter, förekommer fortfarande diskriminering av människor med olika funktionsvariationer, så kallad *ableism* (FN, u.å.; Friedman & Owen, 2017). Negativa uppfattningar om denna grupp kan uppstå som en följd av stigmatiserande språkbruk och objektifiering (Andrews et al., 2019; Wojahn et al., 2024).

Vårt intresse för temat väcktes då vi båda har bott både i Finland och i Sverige och observerat skillnaderna i användningen av olika ord inom detta semantiska fält mellan länderna. Användningen av benämningarna tycks förändras i snabbare takt i Sverige än i Finland. Det verkar också finnas en viss osäkerhet och oenighet bland forskare och språkbrukare (jfr Andrews et al., 2022; Tawast & Leinonen, 2024) samt skillnader länder emellan (t.ex. Kulick, 2014) när det gäller vilka termer som anses vara mest användbara i olika kontexter, något som visar behovet av forskning om terminologival inom detta semantiska fält.

3 Olika perspektiv på funktionsvariationer

Andrews et al. (2022) ger en överblick över hur terminologin kring personer med funktionsvariationer har förändrats över tid. Det äldsta, moraliska perspektivet på funktionsvariationer beskrev individer med ord som *handikappad* och *imbecill*. Senare dominerade det medicinska perspektivet som fortfarande såg funktionsvariation som en brist hos individen. Under de senaste 50 åren har synen på personer med funktions-

variationer förändrats tack vare insatser för opinionsbildning pådrivna av frustrationen över att funktionsvariationer länge betraktades som ett medicinskt tillstånd som behövde botas (Barnes et al., 1999; Gilson & DePoy, 2002). Enligt den socialt inkluderande synen beror de hinder en individ med funktionsvariationer möter på att samhället inte svarar på hens särskilda behov (Kenny et al., 2016; Ziss, 2022). I början av 1990-talet sattes individen i centrum i forskning kring funktionsvariationer, och uttryck som *personer med funktionsnedsättningar* (eng. *people with disabilities*) rekommenderades i stället för beteckningar som *handikappade personer* (eng. *disabled people*) (Craig, 1992; Halmari, 2011). Under det senaste årtiondet har dock studier (t.ex. Ather et al., 2022; Kenny et al., 2016) visat att olika grupper har olika preferenser för användningen av benämningar på personer med funktionsvariationer.

4 Metod och material

Denna studie är kvalitativ lexikal-semantisk och kontrastiv samt korpuslingvistisk till sin natur. Fokus för analysen ligger på det utvalda lexikon som har använts och används inom det semantiska fältet funktionsvariationer på svenska och finska. De svenska benämningar på personer med funktionsvariationer som valts till denna studie återfinns i Socialstyrelsens termbank (u.å.) för fackområdet vård och omsorg i Sverige. Nyordet *funktionsrätt* utgör ett undantag och saknas i termbanken. Vi har dock tagit med ordet då det hör till samma semantiska fält och används till exempel på riksförbundet FUB:s hemsida (u.å.) som definierar ordet som ”en mänsklig rättighet att fungera i samhället”. Ordet återfinns inte i SO, men togs med i Isof:s nyordslista år 2017 (Isof, 2017). De finska ord och uttryck som har valts ut till materialet finns medtagna i THL:s och Terminologicentralens ordlista för digitala tjänster inom social- och hälsovården i Finland (2023). Alla de utvalda termerna förekommer också på intresseorganisationernas hemsidor.

Studien är även kvantitativ, då vi kartlägger antalet förekomster av termerna med hjälp Språkbankens korpusar över nyhetstexter och tidningars arkiv. I analysen granskas om beteckningarna för personer med funktionsvariationer följer person först- eller identitet först-bruket i de utvalda nyhets- och tidningstexterna och på intresseorganisationers hemsidor i Sverige och Finland. I likhet med Halmari (2011) vill vi dock betona att tyngdpunkten i vår analys ligger på den lexikala och inte på den syntaktiska nivån, då motsvarande uttryck i svenska och finska jämförs med varandra. Detta beror på de språktypologiska skillnaderna mellan språken. Finskan är ett agglutinerande språk med olika kasusformer,

medan svenskan har både flekterande och agglutinerande samt analytiska drag i form av prepositionsuttryck, vilka saknas i finskan. Person medbruket står således i strid med finskans syntax. Vi har ändå valt att ta med detta analysperspektiv, då vi anser det vara av intresse att jämföra svenskspråkiga texter i Sverige och Finland ur denna synvinkel. Vi vill även undersöka vilka alternativa uttryckssätt för prepositionsstrukturer som förekommer i finskan.

Vårt material består av korpusar över nyhetstexter¹ i Sverige i Korp som är Språkbankens konkordansverktyg (Borin et al., 2012). Korpusarna över nyhetstexterna består av texter från till exempel *SVT* nyheter. Detta material har valts ut, eftersom medier kan tänkas återspegla de språkliga förändringarna i samhället och ha en viktig roll i processen där människors världsbild skapas och nya termer etableras (jfr Wojahn et al., 2024).

I denna studie har vi avgränsat materialet till nyhetstexter från åren 2012–2023, då vi hade tillgång till motsvarande nyhetsmaterial i både Sverige och i Finland för denna tidsperiod. Det svenska materialet består av samma nyhetskällor från 2012–2023, men som jämförelsematerial används finlandssvenska nyhetstexter i Korp från tidsperioden 2012–2014, till exempel ur *Hufvudstadsbladet* och *Åbo Underrättelser*². Eftersom de finlandssvenska texterna i Korp bara omfattar åren 2012–2014, har vi kompletterat materialet med nyhetstexter från den största finlandssvenska dagstidningen *Hufvudstadsbladets* eget arkiv från åren 2015–2023. Arkivet omfattar endast texter från år 2014 och framåt. Det finskspråkiga jämförelsematerialet har hämtats från den största finska dagstidningen *Helsingin Sanomats* eget arkiv (arkivet *Päivälehdien arkisto* 2012–2023). Det är dock viktigt att påpeka att materialet i Sverige och Finland inte är jämförbart till sitt innehåll och sin mängd av data.

För att få med ett perspektiv från de grupper som benämns med dessa termer har vi dessutom använt hemsidor för centrala intresseorganisationer

¹ Korps sverigesvenska nyhetsmaterial består av 59 korpusar, 848 127 513 token och 55 402 935 meningar. Korpusarna över nyhetstexterna består av samma nyhetskällor (2012–2023), och alla funna belägg på termerna i materialet från denna tidsperiod härstammar från *SVT* nyheter, ett urval webbtexter och *Dagens Arena* som enligt dess hemsida är ”en redaktionell plattform med ett brett utbud av flera genrer inom journalistik” (Dagens Arena, u.å.).

² De finlandssvenska texterna i Korp innehåller 56 korpusar med 78 045 270 token och 5 315 387 meningar. Finlandssvenska språkbanken fick sin nuvarande omfattning under åren 2011–2014. De finlandssvenska nyhetstexterna från denna tid är t.ex. från *Ålandstidningen*, *Hufvudstadsbladet*, *Vasabladet*, *Syd-Österbotten*, *Västra Nyland*, *Åbo underrättelser* och *Borgåbladet* (Borin et al., 2012).

för personer med funktionsvariationer och undersökt hur organisationerna och de olika grupper som de representerar benämns på hemsidorna.

5 Resultat

I detta kapitel kartläggs först namnen på centrala intresseorganisationer över tid och undersöks vilka benämningar på personer med funktionsvariationer som används på organisationers hemsidor i Sverige och Finland. Därefter redogörs för kvantitativa uppgifter om förekomster av de olika benämningarna på personer med funktionsvariationer i ett urval av nyhetstexter i Sverige och Finland.

5.1 Intresseorganisationer och benämningar på personer med funktionsvariationer

I Sverige grundades föreningen *De vanföras väl* år 1923. Namnet byttes till *De handikappades riksförbund* (DHR) år 1965, och sedan 2009 står bokstäverna DHR för *Delaktighet, Handlingskraft och Rörelsefrihet*. Således tycks namnet på organisationen ha förändrats från ett välgörenhets- till ett identitets- och delaktighetsperspektiv som inte längre benämner personer med funktionsvariation, utan numera lyfter fram deras delaktighet, handlingskraft och rörelsefrihet i samhället. I beskrivningen av DHR:s verksamhet används dock benämningen *personer med nedsatt rörelseförmåga*, dvs. person först-språkbruket.

I Finland har motsvarande intresseorganisation bytt namn en gång. Organisationen grundades i Helsingfors 1938 och hette först *Suomen Siviili- ja Asevelvollisuusinvalidien Liitto* ('Finlands Förbund för Civila och Militära Invalider'). År 1971 ändrades namnet till *Invalidiliitto* som den har fått heta sedan dess. På organisationens hemsida används identitet först-språkbruket: "Invalidiliitto on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen (...) monialajärjestö." ('Invalidförbundet är en nationell tvärsektoriell organisation (...) för fysiskt handikappade människor', vår översättning) (Invalidförbundet, u.å.). Såsom Nordlund-Spiiby (2018) skriver på THL:s svenskspråkiga hemsida kan ordet *invalid* uppfattas som "kränkande, eftersom ordet kan härledas till engelskans 'invalid' som betyder bland annat oförmögen, ogiltig eller oduglig". I Finland förknippas ordet ofta med *krigsinvalider*, som utgjort en stor grupp: Nästan 100 000 personer fick permanenta skador i kriget 1939–1945. På den svenskspråkiga hemsidan har namnet på organisationen översatts till *Invalidförbundet*, men i den svenska beskrivningen används person först-

formuleringen ”*personer med fysiska funktionsnedsättningar och nedsatt funktionsförmåga*”.

Finländska *Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiö* (VAMLAS) (’Stödföreningen för *handikappade barn och ungdomar*’, vår översättning) använder identitet först-formuleringen *vammainen*, ’handikappad’ (Vamlas, u.å.). Namnet på organisationen har inte översatts på föreningens svenskspråkiga hemsida, där endast förkortningen VAMLAS används, något som kan tyda på att ordet *handikappad* upplevs som problematiskt. Även i den svenskspråkiga beskrivningen av föreningens verksamhet används person först-formuleringen *barn/unga med funktionsnedsättningar*.

Riksförbundet FUB grundades i Sverige år 1956. Initialförkortningen FUB stod först för orden *Föreningen för utvecklingsstörda barn*. Numera används bara förkortningen FUB, och arbetet omfattar också vuxna *personer med intellektuell funktionsnedsättning*. Namnet på organisationen har således gått från det medicinska identitet först-perspektivet till person först-perspektivet.

Det förbund som kan anses motsvara svenska FUB i Finland heter *Kehitysvammaliitto*. Förledet *kehitysvamma* betyder ’utvecklingsstörning’ och efterledet *liitto* betecknar ’förbund’. Organisationens grundades år 1952 och har sedan dess haft samma namn. På förbundets finskspråkiga hemsida står att det ”*edistää kehitys- ja puhevammaisten (...) yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa*.” (’främjar jämlikhet i samhället för *utvecklingsstörda* och *talhandikappade* (...), vår översättning). Namnet på förbundet har inte översatts till svenska på organisationens svenskspråkiga hemsida där det finska namnet *Kehitysvammaliitto* används (Kehitysvammaliitto, u.å.). Detta kan indikera att översättningen av ordet *kehitysvamma* (’utvecklingsstörning’) varit problematisk. I den svenskspråkiga beskrivningen av organisationens verksamhet används däremot person först-formuleringen *människor med intellektuell funktionsnedsättning* eller *talhandikapp*. Organisationens *Kehitysvammaisten tukiliitto* (’De utvecklingsstördas stödförbund’, vår översättning) har översatts till engelska *Inclusion Finland KVTL* på de svenskspråkiga sidorna (Kehitysvammaisten tukiliitto, u.å.), vilket också indikerar svårigheter med översättningen till svenska.

Sammanfattningsvis förefaller de utvalda intresseorganisationernas namn i Sverige och de benämningar som används på deras hemsidor svara på förändringarna i synen på personer med funktionsvariationer som övergått från det medicinska identitet först- till det sociala person först-bruket. Däremot kan motsvarande finska intresseorganisationer fortfarande ha samma namn som de hade när de grundades. Namnen inne-

håller ord som kan upplevas som föråldrade och stigmatiserande på svenska. I beskrivningarna av organisationernas verksamhet på deras hemsidor används person först-språkbruket som *vammainen* 'handikappad' och *kehitysvammainen* 'utvecklingsstörd'. På samma organisationers svenskspråkiga hemsidor har namnet på organisationen inte alltid översatts. I övrigt används *person först* -benämningarna på de svenskspråkiga hemsidorna när det syftas på personer med funktionsvariationer enligt mallen från Sverige.

5.2 Förekomster av termer i korpusar över nyhetstexter och tidningsarkiv

I detta avsnitt redogörs för de olika benämningarna på personer med funktionsvariationer och deras förekomster i ett urval av nyhetstexter i Sverige och i Finland. Vi har valt att använda tidssegmentering och granska följande tidsperioder avskilt: 2012–2014, 2015–2017, 2018–2020 och 2021–2023. Den första tidsperioden (2012–2014) valde vi, då vi bara hade tillgång till de finlandssvenska tidningstexterna i Korp från denna tidsperiod. De andra tidssekvenserna följer samma treårsperiod. Det är av intresse att undersöka om vissa samhälleliga ändringar syns i nyhetstexterna. Till exempel bytte Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) namn till *Funktionsrätt Sverige* och lanserade därmed det nya begreppet *funktionsrätt* år 2017. Efter detta år får ordet några belägg i det sverigesvenska nyhetsmaterialet.

Det är viktigt att beakta att siffrorna i tabellerna 1–3 inte är jämförbara mellan de olika korpusarna och arkiven, eftersom de innehåller olika textmängder och texttyper. Däremot kan det antas att antalet förekomster av olika benämningar kan visa på några trender i användningsfrekvensen, dvs. om förekomsterna av ett visst ord under en viss period har minskat eller ökat i korpusarna över nyhetstexter eller i *Hufvudstadsbladets* och *Helsingin Sanomats* arkiv.

Först redogörs för ett urval svenska benämningar på personer med funktionsvariationer och deras förekomster i nyhetstexter i Sverige med hjälp av Korp (2012–2023, tabell 1). Därefter redovisas förekomster av samma ord i ett urval finlandssvenska nyhetstexter i Korp (2012–2014) och i *Hufvudstadsbladets* arkiv (2015–2023) (tabell 2).

De svenska ord och uttryck som har tagits med i denna kartläggning är följande: *handikappad*, (person med) *handikapp*, *utvecklingsstörd*, (person med) *utvecklingsstörning*, *funktionshindrad*, (person med) *funktionshinder*, *funktionsnedsatt*, (person med) *funktionsnedsättning*, *funktionsvarierad*, (person med) *funktionsvariation* och *funktionsrätt*.

Konstruktionen ”person med” står inom parentes då det även förekommer andra ord i stället för person, t.ex. barn, idrottare etc. Dessa personord och ord för funktionsvariationer kan stå i singularis eller pluralis i texterna.

Enligt tabell 1 tycks de svenska beteckningarna *handikappad*, *person med handikapp*, *utvecklingsstörd* och *person med utvecklingsstörning* visa en tydligt nedåtgående trend i korpusen över nyhetstexter i Sverige under perioden 2012–2023. Resultatet stämmer överens med Wojahn et al. (2024) som kom fram till att ordet *handikapp* ända till 2016 var den mest frekventa termen i svenska presstexter, men att dess användning sedermera minskat och att ordet ersatts av tre nyare termer: *funktionshinder* och *funktionsnedsättning* och (senare) *funktionsvariation*. I vårt material visar även användningen av *funktionshindrad*, *person med funktionshinder* och *funktionsnedsatt* en fallande trend. I synnerhet visar formuleringarna med ordet *hinder* ett markant fall mellan åren 2012–2014 och 2021–2023. Termen *funktionshindrad* kan anses stå i strid med den nutida socialt inkluderande synen enligt vilken de hinder som en individ med funktionsvariation möter beror på omgivningens oförmåga att bemöta de särskilda behoven (Kenny et al., 2016; Ziss, 2022).

Däremot tycks person först-formuleringarna *person med funktionsnedsättning* och *person med funktionsvariation* vara på uppgång. Under perioden 2021–2023 förekommer dessa ord i materialet betydligt oftare än identitet först-orden *funktionsnedsatt* och *funktionsvarierad*. Novationen *funktionsrätt* har några enstaka belägg sedan ordet togs med i Isof:s nyordslista 2017. Sammantaget tycks person först-benämningarna ha tagit över identitet först-språkbruket i de undersökta korpusarna i Sverige.

Tabell 1. Svenska benämningar på personer med funktionsvariationer i nyhetstexter 2012–2023.

Ord	Publiceringsår			
	2012–2014	2015–2017	2018–2020	2021–2023
Handikappad	664	218	78	24
(Person med) handikapp	56	20	10	5
Utvecklingsstörd	107	28	10	1
(Person med) utvecklingsstörning	78	92	65	11
Funktionshindrad	122	114	36	18
(Person med) funktionshinder	755	369	221	107
Funktionsnedsatt	121	114	36	18
(Person med) funktionsnedsättning	1	13	76	89
Funktionsvarierad	0	2	27	23
(Person med) funktionsvariation	0	8	44	86
Funktionsrätt	0	0	1	2

När det gäller vårt finländska material tycks användningen av benämningarna på personer med funktionsvariationer i de finlandssvenska nyhetstexterna visa en liknande utveckling som i nyhetstexterna i Sverige.

Av beläggen på de olika orden i tabell 2 att döma tycks benämningarna *handikappad*, *person med handikapp*, *utvecklingsstörd*, *person med utvecklingsstörning* samt *funktionshindrad* och *person med funktionshinder* visa en nedåtgående trend. Identitet först-bruket *funktionsnedsatt* och *funktionsvarierad* är inte så ofta förekommande som *person* först-uttrycken *person med funktionsnedsättning* eller *person med funktionsvariation* som fått flest belägg bland de olika beteckningarna. Den markanta ökningen i användningen av uttrycket *person med funktionsnedsättning* verkar sammanfalla med att några intresseorganisationer i Finland bytte namn. Exempelvis stod initialförkortningen FDUV tidigare för *Förbundet De Utvecklingsstördas Vål* men bytte namn år 2017. Idag står det på organisationens hemsida att ”FDUV är intresseorganisationen för svenskspråkiga *personer med intellektuell funktionsnedsättning* i Finland” (FDUV, u.å., vår kursivering). Den nya lexikala resursen *funktionsrätt* har några belägg i tidningen *Hufvudstadsbladets* arkiv från perioden 2021–2023.

Tabell 2. Svenska benämningar på personer med funktionsvariationer och deras förekomster i finlandssvenska nyhetstexter i Korp (2012–2014) och i Hufvudstadsbladets arkiv (2015–2023).

Ord	Publiceringsår			
	2012–2014	2015–2017	2018–2020	2021–2023
Handikappad	66	73	36	25
(Person med) handikapp	26	7	3	3
Utvecklingsstörd	138	52	18	31
(Person med) utvecklingsstörning	107	67	30	21
Funktionshindrad	200	101	100	54
(Person med) funktionshinder	155	72	102	81
Funktionsnedsatt	0	23	47	25
(Person med) funktionsnedsättning	71	203	268	207
Funktionsvarierad	0	3	2	6
(Person med) funktionsvariation	0	24	91	108
Funktionsrätt	0	2	6	6

I tabell 3 visas förekomsterna av de olika finska benämningarna i den största finska dagstidningen *Helsingin Sanomats* arkiv under åren 2012–2023. Som sagt saknar finskan motsvarande person med-uttryck. Således har vi tagit med följande finska beteckningar för personer med funktionsvariationer som alla är av typen identitet först: *vammainen* ('handikappad'), *kehitysvammainen* ('utvecklingsstörd'), *liikuntarajoitteinen* ('funktionsbegränsad'), *liikuntaesteinen* ('funktionshindrad'). Finskan saknar motsvarigheter för svenskans nyord *funktionsvariation* och *funktionsrätt*.

Som framgår av tabell 3 är orden *vammainen* 'handikappad' och *kehitysvammainen* 'utvecklingsstörd' frekventast bland de olika beteckningarna i finskan i *Helsingin Sanomats* arkiv. Bruket av ordet *vammainen* tycks inte ha minskat under åren 2012–2023. Däremot visar benämningen *kehitysvammainen* en svag nedåtgående trend. Orden *liikuntarajoitteinen* ('funktionsbegränsad') och *liikuntaesteinen* ('funktionshindrad') är ganska jämnt fördelade under åren i tidningen.

Tabell 3. Förekomster av benämningar i finska nyhetstexter i Helsingin Sanomats arkiv (2012–2023).

Ord	Publiceringsår			
	2012–2014	2015–2017	2018–2020	2021–2023
<i>Vammainen</i> (‘handikappad’)	428	563	433	476
Kehitysvammainen (‘utvecklingsstörd’)	315	321	273	223
Liikuntarajoitteinen (‘funktionsbegränsad’)	61	60	89	74
Liikuntaesteinen (‘funktionshindrad’)	20	14	38	22

Sammanfattningsvis verkar den största skiljelinjen när det gäller de olika beteckningarna för personer med funktionsvariationer samt deras frekvenser dras snarare mellan språken än mellan länderna. Dessutom visar vår kartläggning en tydlig ökning av person först-bruket i de undersökta svenska texterna både i Sverige och i Finland, medan person först-språket och de svenska novationerna saknar motsvarigheter i finskan.

6 Sammanfattande diskussion

I denna studie har vi kartlagt namnen på de centrala intresseorganisationer som arbetar för personer med funktionsvariationer i Sverige och Finland för att undersöka om de genomgått förändringar i och med den förändrade synen på personer med funktionsvariationer som framgått av tidigare forskning inom området (t.ex. Wojahn et al., 2024; Ziss, 2022). Dessutom granskades benämningarna på personer med funktionsvariationer på centrala organisationers hemsidor utifrån person först- eller identitet först-perspektivet. Därtill undersöktes användningen av benämningarna i ett urval korpusar och arkiv över svensk- och finskspråkiga nyhets- och tidningstexter i Sverige och Finland under åren 2012–2023.

Sammantaget tycks terminologin och språkbruket inom detta semantiska fält ha utvecklats i snabbare takt i Sverige än i Finland, något vi också själva uppmärksammat. Namnen på intresseorganisationerna och benämningarna har bytts ut flera gånger i Sverige under åren, medan de finska organisationsnamnen och personbeteckningarna ofta förblivit desamma. På de finländska organisationernas svenskspråkiga hemsidor har de finska namnen inte alltid översatts till svenska, vilket kan bero på en medvetenhet om skillnaderna mellan språken gällande preferenserna för ordvalen. Benämningssättet för personer med funktionsvariationer på de finländska

organisationernas svenskspråkiga hemsidor skiljer sig från finskans identitet först-språk och följer Sveriges mall för person först-språket. Jämförelsen av benämningssätten i korpusarna och tidningsarkiven gav ett liknande resultat. Skiljelinjen tycks snarare gå mellan språken än länderna emellan: Nyare termer som *funktionsvariation* och *funktionsrätt* har introducerats i svenskan, medan motsvarande nyord saknas i finskan. Avsaknaden av nya och alternativa uttryckssätt i finskan kan inte enbart motiveras med språktypologiska skillnader. Enligt Kulick (2014) är språkbruket kring funktionsvariationer mer politiskt korrekt i Sverige än i Danmark. Detsamma tycks gälla när språkbruket jämförs mellan Sverige och det finskspråkiga Finland inom detta område.

Även om det är bra med konkreta riktlinjer för användningen av terminologin inom området funktionsvariationer i myndighetsspråk, så fungerar dessa inte i alla sammanhang. Personer med funktionsvariationer har olika preferenser när det gäller det språk de använder för att beskriva sig själva och de benämningar de föredrar att andra använder för att beskriva dem (Lind Palicki, 2017; Tawast & Leinonen, 2024). Till sist är det också frågan om vilka egenskaper, epitet eller identiteter som betonas och lyfts fram som så viktiga att de behöver nämnas i ett givet kommunikativt sammanhang och vilka som just där och då hamnar i skugga. Det är således viktigt att fortsätta forska och vara lyhörd för vad personer som identifierar sig med denna grupp föredrar att använda.

Material

Korp 2012–2023 Nyhetstexter.

Korp 2012–2014 Finlandssvenska texter.

Hufvudstadsbladet 2015–2023. Hufvudstadsbladets eget arkiv.

Helsingin Sanomat 2012–2023. Päivälehti arkisto.

Litteratur

- Andrews, E. E., Forber-Pratt, A. J., Mona, L. R., Lund, E. M., Pilarski, C. R., & Balter, R. (2019). #SaytheWord: A disability culture commentary on the erasure of “disability”. *Rehabilitation psychology*, 64(2), 111–118. <https://doi.org/10.1037/rep0000258>
- Andrews, E. E., Powell, R. M., & Ayers, K. (2022). The evolution of disability language: Choosing terms to describe disability. *Disability and Health Journal*, 15(3). <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2022.101328>
- Ather, S., Aedan, L., McCall, K., & Roces, B. (2022). Should I Say “Disabled People” or “People with Disabilities”? Language Preferences of Disabled People Between Identity- and Person-First Language. *ASSETS*

- '22: The 24th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility. <http://dx.doi.org/10.1145/3517428.3544813>
- Barnes, C., Mercer, G., & Shakespeare, T. (1999). *Exploring Disability: A Sociological Introduction*. Blackwell.
- Borin, L., Forsberg, M., & Roxendal, J. (2012). Korp – the corpus infrastructure of Språkbanken. I N. Calzolari, K. Choukri, T. Declerck, M. Uğur Doğan, B. Maegaard, J. Mariani, A. Moreno, J. Odijk & S. Piperidis (Red.), *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 12)* (s. 474–478). European Language Resources Association (ELRA).
- Craig, C. (1992). Describing persons with disabilities "to a T." *Kennedy Center N.E.W.S.*, 18(3).
- Dagens Arena. (u.å.). *Om Dagens Arena*. <https://www.dagensarena.se/om-dagens-arena/>
- DHR. (u.å.). *Delaktighet, Handlingskraft, Rörelsefrihet*. <https://dhr.se/>
- FDUV. (u.å.). *Intresseorganisationen för svenskspråkiga personer med intellektuell funktionsnedsättning i Finland*. <https://fduv.fi/sv/omfduv/>
- FN. (u.å.). *De globala målen för hållbar utveckling*. <https://fn.se/globala-malen-for-hallbar-utveckling/>
- FN. (2019). *Disability Inclusive Language Guidelines*.
- Friedman, C., & Owen, A. L. (2017). Defining Disability: Understandings of and Attitudes Towards Ableism and Disability. *Disability Studies Quarterly (DSQ)*, 37(1). <http://dx.doi.org/10.18061/dsq.v37i1.5061>
- FUB. (u.å.). <https://www.fub.se/> [2024-02-29]
- Gilson, S. F., & DePoy, E. (2002). Theoretical Approaches to Disability Content in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 38(1), 153–165. <http://dx.doi.org/10.1080/10437797.2002.10779088>
- Halmari, H. (2011). Political correctness, euphemism, and language change: The case of 'people first'. *Journal of Pragmatics*, 43(3), 828–840. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.pragma.2010.09.016>
- af Hällström-Reijonen, C. (2012). *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till idag* (Nordica Helsingiensia 28). [Doktorsavhandling, Helsingfors universitet].
- Invalidförbundet. (u.å.). *Invalidförbundet*. <https://www.invalidiliitto.fi/sv/invalidforbundet>
- Isof = Institutet för språk och folkminnen. (u.å.). Hur ska man använda orden *funktionsnedsättning*, *funktionshinder* och *funktionsvariation*? Frågelådan i svenska. <https://frageladan.isof.se/faqs/30777>
- Isof = Institutet för språk och folkminnen. (2017). *Nyordslista 2017*.
- Jansen-van Vuuren, J., & Aldersey, H. M. (2020). Stigma, Acceptance and Belonging for People with IDD Across Cultures. *Current Developmental Disorders Reports*, 7, 163–172. <https://doi.org/10.1007/s40474-020-00206-w>

- Kehitysvammaisten tukiliitto. (u.å.). <https://www.tukiliitto.fi/etusivu/svenska/>
- Kehitysvammaliitto. (u.å.). *På svenska*. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/pa-svenska/>
- Kenny, L., Hattersley, C., Molins, B., Buckley, C., Povey, C., & Pellicano, E. (2016). Which terms should be used to describe autism? Perspectives from the UK autism community. *Autism*, 20(4), 442–462. <https://doi.org/10.1177/1362361315588200>
- Kulick, D. (2014). Danes call people with Down syndrome ‘mongol’: Politically incorrect language and ethical engagement. I M. Bruvik Heinskou & M. Emmerik Wøldike (Red.), *Byen og Blikkets Lyst: Festschrift til Henning Bech* (s. 85–105). Centrum for Seksualitetsforskning.
- Lind Palicki, L. (2017). Inte bara *en* benämning för alla sammanhang. *Klarspråk: Bulletin från Språkrådet*, 4/2017, 2.
- Merkel, M., & Nilsson, H. (2010). Tillgänglighet till terminologi: svenska myndigheters ansvar. I R. Domeij, T. Breivik, J. Halskov, S. Kirchmeier Andersen, P. Langgård & S. Nørstebø Moshagen. (Red.), *Språkteknologi för ökad tillgänglighet* (s. 35–47). Linköping University Electronic Press.
- Nordlund-Spiiby, R. (2018). *Om att använda rätt begrepp – funktionshinder, funktionsnedsättning eller funktionsvariation?* THL-blogg. <https://blogi.thl.fi/sv/om-att-anvanda-ratt-begrepp-funktionshinder-funktionsnedsattning-eller-funktionsvariation/>
- Perrin, P. B. (2019). Diversity and social justice in disability: The heart and soul of rehabilitation psychology. *Rehabilitation Psychology*, 64(2), 105–110. <https://doi.org/10.1037/rep0000278>
- SO = Svensk ordbok. (2021a). *Funktionshinder*. Svenska Akademien. <https://svenska.se/so/?id=122237>
- SO = Svensk ordbok. (2021b). *Funktionsnedsättning*. Svenska Akademien. <https://svenska.se/so/?id=122241>
- SO = Svensk ordbok. (2021c). *Funktionsvariation*. Svenska Akademien. <https://svenska.se/so/?id=122244>
- Socialstyrelsen. (u.å.). *Socialstyrelsens termbank*. <https://termbank.socialstyrelsen.se/>
- Tawast, S., & Leinonen, R. (2024). *Suuri valhe vammaisuudesta ('En stor lögn om handikapp')*. Tammi.
- THL = Institutet för hälsa och välfärd. (2023). *Ordlistor för social- och hälsovården*. <https://sotesanastot.thl.fi/?lang=sv>
- Vamlas. (u.å.). <https://vamlas.fi/pa-svenska/>
- Vogel, A. (2014). Laddade ord: Hur nya uttryck, som kategoriserar människor, tas in i svenskan. *Språk & Stil*, 24, 72–100.
- Wojahn, D., Ericsson, S., & Hedvall, P.-O. (2024). Disabled or Ablised? Linguistic categorization of dis/abilities in Swedish print media over time. *Disability Studies Quarterly*, 44(1). <https://doi.org/10.18061/dsq.v44i1.7554>

Ziss, B. (2022). Does Person-Centered Language Focus on the Person? *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 43(2), 114–115.
<https://doi.org/10.1097/dbp.0000000000001059>